

системі життя суспільства. **Ефективність функціонування економічної системи.** Економічний вибір і альтернативи функціонування економічної системи. Приватні і суспільні економічні продукти. Показники ефективності.

3. Економічний розвиток. Економічне зростання і розвиток. **Детермінанти економічного розвитку. Структурні зміни. Логістика економічного розвитку.** Історичні типи економічних систем як етапи становлення розширеного порядку економічної взаємодії. **Традиційна економіка. Державно-традиційна економіка. Ринкова економіка. Економічні системи ХХ ст. Становлення глобальної економіки.**

Обґрунтоване нами *широке* і *вужке* розуміння суті інтегративного поняття "економічна система" у їх взаємозв'язку є, на наш погляд, парадигмальною основою перебудови всього категоріального апарату економічної науки на основі гуманістичного синтезу сучасних економічних доктрин (неокласичної, кейнсіанської, інституціональної, соціалістичної), інтеграції її в сучасну систему наук на системно-синергетичних принципах глобалізації та універсумізації.

Література

1. Тарасевич В. До стратегії універсумізації економічних перетворень. "Економіка України". № 11, 2000. – С. 47-55.
2. Грабинський І. Еколого-економічна система України. Львів. НТШ, 1997. – 240 с.
3. Павлишенко М. Економічна система чи спосіб виробництва? "Економіка України", № 3, 2000. – С. 64-72.
4. Маркс К., Енгельс Ф. Сочинения, т. 46, ч. 1. – 675 с.
5. Ерохина Е. Теория экономического развития: системно-синергетический подход. <http://ek-lit.agava.ru/ero/1-2.html>.
6. Башнянин Г.І., Копич І.М., Шевчик Б. М. Економічні системи: проблеми структуризації і типологізації. Львів. "Коопосвіта", 1999. – 220 с.
7. Башнянин Г.І., Копич І.М., Чурик І.О. Мікроекономічні ринкові системи. Львів: ЛКА, 2001.
8. Cameron R.A concise economic history of the world. – N.Y.: Oxford university press, 1993-454 p
9. Etzioni A. The moral dimension: toward a new economics. N.Y., FP, 1988. P. 1. – 314 p.

УДК 330. 342

Асист. Б.М. Шевчик*, канд. екон. наук;
здобувач Н.І. Рymarська¹ – Львівська КА

ВИТОКИ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СТАНОВЛЕННЯ НОВОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Розглядаються інституційні соціальні цінності, що зумовлюють типологізацію сучасних економічних систем. Дано характеристику групово-кооперативних цінностей на основі українського історичного матеріалу.

Ключові слова: економічна система, індивідуалістсько-конкурентні цінності, групово-кооперативні цінності, економічна культура.

* кафедра економічної теорії, Львівська КА (department of economic theory Commercial Academy of Lviv)

Assistant B.M. Shevchuk; N.I. Rymarskya – Commercial Academy of Lviv

Offspring's of Ukrainian economic culture and establishment of new national economic system of Ukraine

Institutional social values, which cause typologization of contemporary economic systems are being viewed. Group-cooperative values on the ground of Ukrainian historical material are being characterized.

Key words: economic system, individual-competitive values, group-cooperative values, economic culture.

Загальновідомо, що економічна теорія як наука вивчає одну з фундаментальних проблем людського існування – взаємоузгодженість ресурсів і потреб. Особливість розміщення обмежених виробничих ресурсів, що мають альтернативне застосування, для задоволення широких і постійно зростаючих потреб суспільства залежить від способу організації національного господарства, який у сучасній економічній теорії відомий під терміном "економічна система". В економічній літературі визначення поняття "економічна система" подають у широкому [2, ст. 5] і вузькому [2, ст. 6] контекстах. Поширеним напрямом наукових досліджень в економічній теорії стає порівняння економічних систем, що вимагає класифікації останніх. Р. Барр виділяє щонайменше шість основних моделей економічних систем: систему замкнутого докапіталістичного господарства, систему ремісничого простого капіталістичного господарства, систему капіталістичної економіки, систему колективної економіки, систему кооперативної економіки і змішані економічні системи [1, ст. 170-174]. М. Шніцер подає таку класифікацію: ринковий капіталізм США, соціально-ринковий капіталізм, державно-керований капіталізм [11, ст. 26-27]. П'ять типів економічних систем розрізняє Б. Гаврилишин: вільне підприємництво, узгоджене вільне підприємництво, розподільний соціалізм, ринковий соціалізм та адміністративно-командна система [4]. Близький до Гаврилишина і І. Грабинський, у якого зазначимо: ринковий капіталізм, змішаний капіталізм, соціальна ринкова економіка, плановий соціалізм та ринковий соціалізм [5]. Проблема структуризації і типологізації економічних систем присвячена монографія Г. Башнянина [2].

У сучасній західній економічній науці, внаслідок краху центрально керованих систем соціалізму, актуальним стало порівняння капіталістичних систем, де виділяють: капіталізм індивідуалістичний та капіталізм комунітарний [11, ст. 24], кожен з яких має свої інституційні відмінності. У доповіді Римському клубу Б. Гаврилишин стверджує, що основні прототиipi економічних систем визначаються формами політичного правління, але, основоположними є цінності суспільства [4]. Індивідуалістсько-конкурентні цінності породжують економічну систему вільного підприємництва, групово-кооперативні цінності формують систему узгодженого вільного підприємництва, а егалітарно-колективістські – адміністративно-командну систему. Індивідуалістсько-конкурентні цінності виплекав у собі англосаксонський етнос завдяки пуританській моралі епохи Реформації. Протестантська етика сформувала і утвердила капіталістичний дух англосаксів [3, ст. 335]. У пев-

них інваріантах "англосаксонський варіант капіталізму панував упродовж останніх двох сторіч: Велика Британія домінувала у дев'ятнадцятому, а США – у двадцятому" [11, ст. 24]. Протестантська мораль англійців "...вбачала у прагненні до багатства як самоціль вершину порочності, тоді як у багатстві, надбаному внаслідок професійної діяльності – Боже благословення" [8, ст. 370]. "Моральна здержливість", на думку англіканського священика Томаса Малтуса [8, ст. 86] та "активна аскеза" Макса Вебера [3, ст. 371] обмежували споживання нажитого багатства, трансформуючи його в інвестиційний капітал. Пуританський світогляд був чи не найважливішим чинником становлення буржуазного суспільного ладу, "пуританізм стояв біля колиски сучасної "економічної людини" [3, ст. 372]. У США протестантська етика Старої Англії була витіснена соціальним дарвінізмом, що пропагував ідею ствердження індивідуальної свободи через горнило конкурентної боротьби. Американське "прагнення до збагачення, позбавлене свого релігійно-етичного змісту, набуває характеру нестримного азарту, часом близького до спортивного" [3, ст. 379]. Індивідуалізм і конкуренція – дві інституційні цінності економічної системи вільного підприємництва органічно поєдналися з американським авантюризмом покорителів заходу, перетворивши життя на низку викликів долі, де перемагає сильніший. Ідеї соціального дарвінізму є складовими економічної культури американського суспільства.

Сучасні прогнози щодо ефективності функціонування економічної системи, зокрема щодо домінування того чи іншого способу організації господарства у ХХІ ст., то деякі економісти (П. Туру [11, ст. 24] вважають, що пануватиме європейський комунітарний капіталізм. За Б. Гаврилишиним, економічна система узгодженого вільного підприємництва базується на колегіально-політичній системі правління, а в основі своїй має групово-кооперативні цінності суспільства [4]. Дана система цінностей властива європейським народам і Гаврилишин підкреслює, що "...основу української ментальності становлять групово-кооперативні цінності", а "створення економічної системи узгодженого вільного підприємництва є не тільки придатним для України, а й обіцяє бути високоефективним" [4].

Українські вчені обґрунтовують необхідність створення в Україні соціально орієнтованої ринкової економіки змішаного типу, до якої повинна прямувати сучасна постсоціалістична перехідна квазікримінальна економічна система України. Українці, безумовно, повинні перейняти традиції світового досвіду "...оптимально ефективні, близькі національній специфіці господарювання – наголошує Г. Башнянин, – раціональні за своєю формою і змістом" [2, ст. 195]. Але, разом з тим, на думку С. Злупка: "принципове значення має розуміння генетичної природи економічного розвитку" [6, ст. 5]. Б. Гаврилишин пише, що ментальність визначає форму політичного правління, а остання, у свою чергу, – тип економічної системи [4].

С. Злупко помітив одну, на перший погляд несуттєву, а насправді стратегічно визначальну особливість – видані за рубіжем літературні джерела з економічної теорії хоча й використовують загальноекономічні категорії і поняття, оперують критеріями функціонування, в першу чергу, своїх націо-

нальних економічних систем, пропагуючи інституційні цінності своїх суспільств. Так, "широковідомий підручник П.А. Самуельсона і В.Д. Нордгауза "Макроекономіка" майже повністю побудований на матеріалі США і дослідженнях переважно англосаксонських економістів" [7, ст. 517]. В. Ойкнен оптимальність "форм економічного порядку" [9] ілюструє на німецькому матеріалі, а, скажімо, Р. Барр – на французькому. Отже, можемо припустити думку, що економічна теорія деякою мірою є провісником національної ідеї, що не тільки малює мрію про майбутню велич нації, а, через апробації інформації про господарський досвід вказує конкретні шляхи про примноження національного багатства.

Українці мають глибокі традиції організації господарського життя. Перша в історії людства хліборобська цивілізація постала на теренах України. На стільки ж глибокою є й економічна культура як складова суспільних цінностей, менталітету нації, сукупності досвіду і знань народу, створеного і збереженого ним на протязі його історії. М. Жулинський зазначає: "Ми, українці, виробили в складних умовах етичного розчленування і багатовікового поневолення раціональну організацію середовища життєдіяльності й забезпечення духовних запитів людини... Наш громадянський обов'язок – задіяти цей потенціал у державотворенні, у формуванні національної самосвідомості громадян нової України" [10].

Завданням національної економічної науки є обґрунтування концепції функціональної моделі національної економічної системи України, а розвиток системи залежить від розбудови інституціональної структури суспільства, оскільки саме особливості інститутів персоніфікують національні економіки. Під інститутами розуміють способи мислення людей, зумовлені інстинктами, звичками, традиціями, які панують у суспільстві, щодо оцінок соціальних цінностей і формуються в процесі індивідуальної адаптації до всієї сукупності суспільних дій. Процес індивідуальної адаптації в умовах перехідного періоду в Україні має ряд глибоких проблем., перш за все, – це невідповідність українського менталітету до системи індивідуалістсько-конкурентних цінностей англосаксонського суспільства, що ототожнюється із абстрагованими поняттями "ринкової економіки". Такі соціальні інституції спонукані протестантською трудовою етикою як сильний індивідуалізм, соціальний дарвінізм або ринкова конкуренція, мотивація до прибутку, суверенітет споживача, економічна свобода і приватна власність на тлі українського традиційного економічного світогляду набувають іншого забарвлення. Скажімо, українцям як і американцям властивий сильний індивідуалізм: "де два українці, там три гетьмани". Але український індивідуалізм, хоч і має фундаментом приватну власність, не стверджується і не еволюціонує у протиставленні з інтересами інших індивідів, а реалізується в межах громади, в ім'я інтересів громади, часткою якої індивід себе вважає. Це зумовлено, очевидно, тісним родинним устроєм життя. Традиціоналізм впливає із природної схильності до консерватизму, а не авантюризму, тому в українців важливе значення мають народні звичаї. Складність адаптації до ринкових інституцій саме і полягає в тому, що українці в народній пам'яті вже мають сформовані інститути національної

економічної культури. Тому завданням вітчизняної економічної науки є теоретичне обґрунтування і актуалізація до вимог часу цих глибинних народних знань (менталітету), що становлять інституційну базу національної економічної системи на відповідному етапі її розвитку щодо конкретних умов життєдіяльності суспільства і завдань, пов'язаних з розробкою і реалізацією механізмів досягнення мети життєзабезпечення громадян України.

Дія економічних законів, безумовно, носить універсальний характер і протидія людини цим законам нічого доброго їй не несе. Однак, варто згадати яких згубних впливів завдало Україні штучне впровадження Росією системи егалітарно-колективістських цінностей, вдосконалених комуністичним режимом – наслідками стали голодомори і економічна криза перших років незалежності.

Аби хоч частково збагнути "дух капіталізму" українців необхідно простежити історичні витоки національної економічної культури. Б.Гаврилишин припускає, що притаманні українцям групово-кооперативні цінності беруть свій початок, очевидно, від християнства [4]. Насправді, хліборобська культура України має дохристиянське коріння. Стародавня Україна була тісно інтегрована у культурний та економічний простори середземноморської цивілізації. Скіфи-землероби, а, особливо, скіфи-орачі, за Геродотом, торгували з Елладою. Існує одна принципова риса в економічній свідомості давніх українців і представників античної цивілізації – це ставлення до праці. Греки і римляни вважали себе вільними тому, що були позбавлені необхідності працювати, оскільки праця – прокляття раба. Увесь гуманізм античної філософії на цьому рубежі зупиняється: раби – знаряддя, що говорять. Ставлення давніх слов'ян-українців до праці виражене рядками "Велесової книги" у дощечці 3 а:

"...як і всяк день, молитвою зміцнивши тіло, поївши,
йдемо до полів наших трудитися,
як боги веліли кожному чоловікові,
що повинен трудитися на хліб свій.
Дажьбожі внуки ви, улюбленці божеські,
І боги мало не десниці тримають на ралах ваших".

Економічні ідеї християнства, зокрема, ставлення до праці, сконцентроване у гаслі апостола Павла: "Хто не працює, хай і не їсть", тільки інтерпретувалися у вдосконалювану віками хліборобську світоглядну парадигму українського народу. Праця на землі, як видно із наведеної вище цитати, не тільки була божественним велінням, але й слугувала механізмом поєднання людини з божеством. Згідно із прадавньою легендою, царем скіфів стає один з трьох братів, що оволодів фахом землероба – посланим із неба золотим плугом. Колективно-приватна форма власності була визначальною рисою традиційної економічної системи України, ставши з часом інституційною підвалиною економічної свідомості українського народу, певним чином модифікувавшись в бік індивідуалізації, що було пов'язано із об'єктивними процесами трансформації родово-племінного ладу у національний етнос у межах Київської держави.

Економічна культура українців, маючи хліборобсько-духовну історичну основу, природно-еволюційним шляхом формує сучасну інституційну базу становлення нової національної економічної системи України, змагаючись водночас із чужими їй соціально-дарвіністичними парадигмами Заходу та унітарно-колективістською ментальністю Росії.

Література

1. **Барр Раймон.** Политическая экономия. М.: Междунар. отношения, 1995. – 608с.
2. **Башнянин Г.І., Копич І.М., Шевчик Б.М.** Економічні системи: проблеми структуризації і типологізації. – Львів: Коопосвіта, 1999. – 218 с.
3. **Вебер Макс.** Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика. – К.: Основи, 1998. – 534с.
4. **Гаврилишин Б.** Дороговкази в майбутнє: До ефективніших суспільств. Доповідь Римському клубові. – К.: Основи, 1993. – 238с.
5. **Грабинський І.М.** Сучасні економічні системи: Навчальний посібник. – Львів: Інтерек, 1997. – 176 с.
6. **Злупко С.** Основи історії економічної теорії. – Львів, 2001. – 616 с.
7. **Злупко С.** Від археології економіки, регіоніки, кібернетики і екогенології. Вибрані дослідження. – Львів, 2001. – 568 с.
8. **Малтус Томас Роберт.** Дослідження закону народонаселення. – К.: Основи, 1998. – 535 с.
9. **Ойкен Вальтер.** Основные принципы экономической политики. – М.: Прогресс, 1995. – 496 с.
10. **Українське народознавство.** – Львів: Вид. центр "Фенікс", 1994. – 603 с.
11. **Шніцер Мартін.** Порівняння економічних систем. – К.: Основи, 1998. – 519 с.

УДК 330.163.11

Доц. Л.Г. Ліпич, канд. екон. наук – Луцький ДТУ

ОБРАЗ ТА СТИЛЬ ПОВЕДІНКИ СПОЖИВАЧА

На поведінку людини в якості споживача впливає соціальна група, до якої вона належить. Сукупність стійких характеристик споживчої поведінки групи, що зумовлюють її місце в системі суспільного виробництва це образ споживання. Свобода споживання відображається в категорії "стиль споживання".

Ключові слова: соціальна група, соціальна сегментація ринку споживачів, маркетингова стратегія, група "в собі", група "для себе", "силове поле", образ споживання, стиль споживання.

Doc. L.G. Lipych – STU of Luc'k

Image and behavior style of a consumer

On man's conduct a role of a consumer a great impact has a social group to which he belongs. The totality of stable and captors of consumerist behavior of a group that stimulate its place in one system of social production – is a mode of consumption. Freedom of consumption is reflected in "the style of consumption" category.

Важливим чинником поведінки людини в якості споживача є приналежність споживача до тієї чи іншої соціальної групи. Група виробляє свою субкультуру, що характерна для індивідів.

Метою ситуаційного аналізу, що використовується в розробці маркетингової стратегії фірми є розуміння середовища, в якому дану стратегію не-